

D86/02

14 februari 1986

DE RUSSISCH ORTHODOXE KERK EN HAAR BESTUURSAPPARAAT

Inleiding

Rond augustus 1984 werd de rust binnen de onder het Patriarchaat van Moskou vallende parochies van de Russisch Orthodoxe Kerk (ROK) in Nederland verstoord, doordat de autochtone priester van de Maria Magdalena Kerk in Den Haag werd vervangen door de uit het buitenland stammende Russisch Orthodoxe monnik Nikon YAKIMOV. Algemeen werd daarin de hand van Moskou gezien, omdat men ontevreden zou zijn met de anti-sovjet-russische houding van de tot vertrek gedwongen functionaris.

Niet lang na zijn aankomst in Den Haag op 4 augustus 1985 vestigde YAKIMOV de aandacht op zich door zijn tamelijk onorthodoxe levenswandel, door het feit dat hij de liturgie niet beheerste en later nog door zijn frequente en goede contacten met de Sovjetrussische Ambassade. Deze contacten schijnen gelegd te zijn door bemiddeling van Aartspriester , die uit de Sovjet Unie afkomstig is en werkt binnen het Diocees Brussel.

Nikon YAKIMOV (geb. 1-8-'47), zoon van Russische ouders, is oorspronkelijk uit Parijs afkomstig waar hij verbonden is geweest aan de Podvorye* van de Drie Heilige Kerkvoogden. In mei 1982 maakte hij deel uit van een groep, die verder bestond uit Aartsbisschop PITIRIM (Hoofd van de Afdeling Uitgeverijen van het Moskouse Patriarchaat) en Bisschop van Zvenigorod (Vertegenwoordiger bij de Patriarch van Autiochië) en die tijdens een bezoek aan Minsk een groep hoogwaardigheidsbekleders van de Kerk van Autiochië begeleidde, die had deelgenomen aan de Wereldconferentie in Moskou van "Religious Workers for Saving the Sacred Gift of Life from Nuclear Catastrophe". Waarschijnlijk was YAKIMOV toen al ingeschreven aan de Theologische Academie van Leningrad, want kort daarna - eind augustus 1982 - nam hij als vertegenwoordiger van deze Academie deel aan een in Marseille gehouden conferentie van de internationale orthodoxe jongerenorganisatie Syndesmos. In augustus 1983 werd hij in dezelfde hoedanigheid afgevaardigd naar de 11e Algemene Vergadering van deze organisatie, waar hij gekozen werd in het Executief Comité.

*Stadskerk met klooster.

Dit alles wijst erop dat YAKIMOV zich kan verheugen in het vertrouwen van de Kerkelijke hiërarchie in Moskou en van de met de controle over de ROK belaste Sovjetorganen, die - daarop wordt later teruggekomen - invloed hebben op alle personele beslissingen van de kerkelijke leiding.

Aangenomen wordt dat YAKIMOV tijdens zijn periode in Leningrad actief is geweest voor de buitenlandse afdeling van de ROK, want alleen daarmee is zijn optreden als begeleider in Minsk te verklaren. Dat geldt trouwens ook voor zijn deelname in de Syndesmosactiviteiten, want ook dit gebeurt onder controle van deze afdeling. De gevolgtrekking lijkt voor de hand te liggen dat met de benoeming van YAKIMOV het Moskouse Patriarchaat een vertrouwd figuur in het Diocees Den Haag heeft geplaatst, die tzt. de 71-jarige zittende Aartsbisschop zou kunnen opvolgen. Opvallend is dat in België en in de BRD zich iets soortgelijks schijnt te hebben voorgedaan. Met de plaatsing van in het Diocees Brussel en van in het Diocees Düsseldorf - hij is nog maar enkele jaren geleden daar tot bisschop benoemd na eerst een lagere functie te hebben bekleed - lijken ook daar door Moskou vertrouwde figuren vaste voet te hebben gekregen.

Voor een juiste evaluatie van wat een en ander zou kunnen betekenen is het noodzakelijk een goed zicht te hebben op de positie van het Moskouse Patriarchaat binnen het Sovjetbestel en op de manier waarop de Sovjetautoriteiten deze Kerk en haar organisatie gebruiken. Een extra reden daarbij is dat de ROK zich al jaren zeer actief toont op het terrein van de vrede en dat zij in dit kader op geen enkele manier kritiek levert op het Sovjetbeleid. Dit is niet onbegrijpelijk want de ROK staat via de zg. Raad voor Religieuze Aangelegenheden van de Ministerraad van de USSR (en het Vijfde Hoofd-directoraat van het KGB) onder strenge controle van de Sovjetautoriteiten.

Het zou te ver voeren uitgebreid in te gaan op de totale verhouding tussen Kerk en Staat. Daarom zal in het onderstaande alleen aandacht geschonken worden aan de leidinggevende ROK-organen en aan enige relevante afdelingen van het Patriarchaatsapparaat.

De leiding van de ROC

Het statutair hoogste orgaan binnen de Russisch Orthodoxe Kerk is het zg. Landelijk Concilie, dat wordt gevormd door bisschoppen en representanten van andere geestelijken en leken en dat - zoals het heet - periodiek bijeenkomt onder voorzitterschap van de Patriarch van Moskou en Heel Rusland. Hij is de enige ROK-functionaris die gerechtigd is een dergelijk concilie bijeen te roepen en - omdat er geen bepalingen zijn over de periode die moet liggen tussen twee van deze concilies - is hij het die uitdrukkelijk het initiatief daartoe moet nemen. De Patriarch is daarbij overigens wel afhankelijk van de eerder genoemde Raad voor Religieuze Aangelegenheden, want deze moet toestemming geven voor het houden van een dergelijke bijeenkomst. Slechts in een enkel geval is het houden van een Landelijk Concilie dwingend voorgeschreven, nl. na het overlijden van de Patriarch. In die situatie is de Heilige Synode gehouden binnen zes maanden een dergelijke bijeenkomst uit te schrijven. Het laatste concilie is dat van 1971, toen Metropoliet PIMEN van Krutitsy en Kolomna tot Patriarch van Moskou en Heel Rusland werd benoemd.

Het mag dan zo zijn dat in de Russisch Orthodoxe Kerk statutair de hoogste autoriteit mbt. wetgeving, rechtspraak en bestuur berust bij het Landelijk Concilie, in de praktijk wordt over dit soort zaken beslist door de Patriarch en de leden van de Heilige Synode. Zij dragen de feitelijke verantwoordelijkheid voor de leiding van de kerk en nemen besluiten over alle belangrijke zaken.

Tot deze Heilige Synode behoren behalve Patriarch PIMEN, die als voorzitter daarvan optreedt, vijf permanente en drie niet-permanente leden, allen afkomstig uit de hoogste kerkelijke kringen. De niet-permanente leden worden voor de duur van een zittingsperiode van een half jaar benoemd op basis van regels, die zijn opgesteld door het Landelijk Concilie van 1917-1918 en die zijn overgenomen in het Kerkelijk Statuut.

Het zal duidelijk zijn dat het zwaartepunt binnen de Heilige Synode ligt bij de permanente leden, die immers olv. de Patriarch de vaste bestuurskern vormen.

Het gaat hierbij om vijf personen, die allen de status van Metropoliet bezitten en daardoor in de kerkelijke hiërarchie direct onder de Patriarch komen, te weten:

- * YUVENALIY van Krutitsy en Kolomna, Administrator van het Diocees Moskou en daarmee vervanger van Patriarch PIMEN, die immers rechtens de leiding heeft over dit Diocees.
- * ALEKSIY van Tallin en Estland, Kanselier van het Moskouse Patriarchaat en Voorzitter van het Onderwijscomité van de ROK.
- * FILARET van Minsk en Wit-Rusland, Hoofd van het "Department External Church Relations" (DECR) van de ROK, die meestal wordt aangeduid als de Afdeling Buitenland.
- * ANTONIY van Leningrad en Novgorod, Hoofd van de DECR-Afdeling Leningrad.
- * FILARET van Kiev en Galicie, Patriarchaal Exarch voor de Oekraïne.

Interessant is wat in een in 1975 in de Sovjet Unie samengesteld rapport voor het CC van de CPSU gezegd wordt over deze vijf hoogwaardigheidsbekleders. In dit rapport, gemaakt door plv. voorzitter Vasilij FUROV van de Raad voor Religieuze Aangelegenheden van de Ministerraad van de USSR, worden Metropoliet YUVENALIY van Tula (nu van Krutitsy en Kolomna) en Metropoliet ALEKSIY van Tallin - overigens samen met Synode-voorzitter Patriarch PIMEN - ingedeeld bij die groep hoge kerkelijke functionarissen, die loyaal staan tov. het regiem en blijk geven van 'een patriottische houding ten aanzien van de socialistische

maatschappij". FUROV zegt verder over de leden van deze groep dat zij zich strikt houden aan de wetgeving op godsdienstig terrein, de gelovigen oproepen tot strikte navolging daarvan, er oog voor hebben dat de Sovjetstaat niet geïnteresseerd is in een versterking van de maatschappelijke positie van de Kerk en de religie en dat zij daarom ook geen bijzondere activiteiten ontplooiën om de invloed van de ROK onder de bevolking te vergroten.

Twee andere leden van de Heilige Synode, Metropoliet FILARET van Kiev en Galicië en Metropoliet ANTONIY van Leningrad en Novgorod, werden in 1975 door FUROV ingedeeld bij die groep, die zich weliswaar inzet voor een versterking van de rol van de Kerk in gezin en maatschappij, maar die zich daarbij wel houdt aan de bestaande wetgeving en bovenal loyaal is t.o.v. de staat. Naar het oordeel van FUROV in 1975, zijn dus vier van de vijf leden van de Heilige Synode plus voorzitter Patriarch PIMEN voor de Sovjetautoriteiten acceptabele partners, omdat zij zich cooperatief en loyaal opstellen.

Metropoliet FILARET van Minsk en Wit-Rusland is het enige Synodelid dat in het FUROV-rapport niet wordt genoemd. Het feit echter dat hij in 1975 Aartsbisschop was van Berlijn en Centraal Europa en daarmee ook Patriarchaal Exarch voor de BRD, de DDR, Zwitserland en Oostenrijk, is voldoende om aan te mogen nemen dat deze Metropoliet zich in zijn houding tov. het regiem niet onderscheidt van zijn collega's in de Heilige Synode. Immers, een dergelijke benoeming is afhankelijk van de opvattingen van de Raad voor Religieuze Aangelegenheden. Het feit dat FILARET tot op het moment van zijn benoeming in Berlijn Aartsbisschop van Dmitov en Rector van de Moskouse Theologische Academie was, is een verdere indicatie ervoor dat hij moet behoren tot die groep kerkelijke functionarissen, die voor het regiem acceptabel zijn.

Beslissingen over benoemingen van deze aard zijn weliswaar een zaak van de Heilige Synode, maar bekend is dat de raad voor Religieuze Aangelegenheden daartoe toch eerst toestemming moet verlenen. De samenwerking tussen de Synode en de Raad zou zelfs zo hecht zijn dat de Voorzitter van de Raad voor Religieuze Aangelegenheden deelneemt aan de eens per twee maanden te houden Synodezittingen.

Behalve met benoemingen houdt de Heilige Synode zich uiteraard ook bezig met aangelegenheden die samenhangen met de eredienst en met de algemene controle van het kerkelijk leven binnen de gemeenten en diocesen, op basis van de door de bisschoppen jaarlijks op te stellen rapporten.

Het ligt voor de hand dat - wil de Synode tijdens haar zittingen, die per keer twee tot drie dagen duren - beslissingen kunnen nemen, deze moeten worden voorbereid. En belangrijke functies vervullen daarbij de verschillende afdelingen van het zg. Patriarchaatsapparaat, die waarschijnlijk ook een oog houden op de uitvoering van het door de Synode vastgestelde beleid.

De Patriarchaatsafdelingen

1. De Kanselarij

De naar het lijkt belangrijkste afdeling binnen het Patriarchaatsapparaat is de zg. Kanselarij, die belast is met het algemene beheer, de administratie en functioneert als Synode-secretariaat. Zij wordt geleid door Metropoliet ALEKSIY van Tallin en Estland, die niet alleen lid is van de heilige Synode maar daarin ook de functie van secretaris vervult.

Deze Kanselarij is belast met de voorbereiding van de Synodezittingen en heeft de zorg voor het financiële en personeelsbeheer van de Russisch Orthodoxe Kerk. Zij onderhoudt de relaties met de ROK-bisdommen en is verantwoordelijk voor de lopende contacten met de Raad voor Religieuze Aangelegenheden van de Sovjetministerraad. Vooral dit laatste lijkt de Kanselarij te maken tot een belangrijke afdeling, omdat zij daardoor een schakel is in het Sovjetrussische controlesysteem mbt. de kerk. Het ligt derhalve ook voor de hand te concluderen dat het personeel van de kanselarij het vertrouwen van de autoriteiten geniet en aan een uiterst strenge selectie zal zijn onderworpen.

Voor wat betreft de contacten met de bisdommen en de taak op het terrein van het personeelsbeheer, is het niet duidelijk of de Kanselarij daarmee bemoeienis heeft als het gaat om de ROK-vestigingen in het buitenland. Het feit dat tijdens Synodezittingen Metropoliet FILARET van Minsk als Hoofd van de Afdeling Externe Kerkelijke Betrekkingen (DECR) de voorstellen verwoordt als het gaat om de plaatsing van kerkelijke functionarissen uit de Sovjet Unie in het buitenland, wijst erop dat daar een verantwoordelijkheid ligt voor de DECR. Het lijkt echter niet aannemelijk dat de Kanselarij met dit soort zaken geen enkele bemoeienis heeft, al was het maar op basis van haar activiteiten op personeelsgebied en op grond van de nauwe relaties met de Religieuze Raad. Daarom lijkt voorlopig geconcludeerd te mogen worden dat de Kanselarij minstens een zekere inbreng zal hebben in de benoeming van kerkelijk functionarissen in het buitenland, voorzover zij tenminste uit de Sovjet Unie afkomstig zijn. Het is niet duidelijk hoe het zit met de benoeming van autochtone kerkelijke functionarissen in het buitenland, waarbij wel aangetekend moet worden dat als er bisschopsbenoemingen e.d. in het geding zijn de Heilige Synode daarover de beslissing neemt. In die gevallen zal de Kanselarij wel bij de voorbereidingen betrokken zijn.

Hoewel de Kanselarij een belangrijke Patriarchaatsafdeling is met een veelheid van taken, is over de structuur en de omvang van het personeelsbestand niets bekend. Tot nu toe staat slechts vast dat de leiding in handen is van Metropoliet ALEKSIY van Tallin en zijn de namen bekend van twee medewerkers: _____ en _____, resp. senior referent en referent van de Kanselarij van het Moskouse Patriarchaat.

2. De DECR.

Aanzienlijk meer is er wat de bezetting betreft bekend over de Afdeling Externe Kerkelijke Betrekkingen (DECR), waaraan naar verluidt zo'n 160 personen verbonden zijn en die is opgebouwd uit een Secretariaat, een Vertaalbureau en een (onbekend) aantal Secties. De medewerkers daarvan worden in hun werkzaamheden ondersteund door vaste "consultants", die verbonden zijn aan de Theologische Academies van de ROK.

De DECR heeft op de eerste plaats de taak relaties aan te knopen en te onderhouden met buitenlandse orthodoxe en niet-orthodoxe kerken en religieuze gemeenschappen. In dit kader worden uitwisselingen en werkbezoeken georganiseerd, conferenties gehouden en delegaties uit het buitenland ontvangen. Daarbij zijn uiteraard niet alleen DECR-leden betrokken. De nadruk ligt zelfs meer bij belangrijke leden van de kerkelijke hiërarchie. De organisatie van een en ander is echter duidelijk een DECR-aangelegenheid en het is deze afdeling die dan ondersteunend actief is door bv. tolken en vertalers te leveren.

Hieruit moet niet geconcludeerd worden dat de DECR slechts een ondergeschikte rol speelt, want daar staat tegenover dat medewerkers van deze afdeling ook zitting hebben in belangrijke internationale, maar ook nationale organisaties.

Als meest sprekend voorbeeld voor het eerste kan de Wereldraad van Kerken (WCC) worden genoemd. Binnen het Executief Comité hiervan zitten Metropoliet FILARET van Minsk, Protopresbyter Vitaliy BOROVOI en Aleksandr KARPENKO, terwijl in het WCC-Centraal Comité een plaats is ingeruimd voor Nina BOBROVA, Aleksei BUEVSKY en Vladimir NAZARKIN.

Op nationaal terrein is de DECR met hetzelfde aantal personen vertegenwoordigd binnen de "Public Commission on Liaison with Religious Peace Circles" van het Sovjetvredescomité, te weten: Metropoliet FILARET als voorzitter en Nina BOBROVA, Aleksei BUEVSKY, V.K. GREZIN, Vladimir NAZARKIN en S.G. TROFIMOV als leden.

De participatie van de DECR in bovengenoemde organisaties past uitstekend bij de opvatting dat deze afdeling - naar wordt aangenomen - ook belast is met de controle van alle officiële contacten van de ROK met de buitenwereld. Daarbij sluit dan weer de gedachte aan dat de DECR ook ervoor te zorgen heeft dat slechts "goedgekeurde" ROK-functionarissen officieel met buitenlanders in contact komen. Het ligt echter ook voor de hand daarbij te denken aan een bemoeienis van de Raad voor Religieuze Aangelegenheden en aan de Kanselarij als personeelsorgaan. Dat de Raad een belangrijke invloed zal hebben in deze materie valt niet te betwisten, maar het valt niet aan te geven welke van de twee ROK-afdelingen de grootste stem in het kapittel heeft.

Rest nog te vermelden dat de DECR ook de zorg heeft voor buitenlandse kerkelijke vertegenwoordigers en delegaties die officieel dan wel prive de Sovjet Unie bezoeken. De DECR zorgt dan voor de technische afwikkeling van het programma, van het reserveren van hotelkamers tot het regelen van museumbezoek, en stelt daarbij tolken en gidsen ter beschikking. Daarvoor wordt vaak geput uit het bestand jonge afgestudeerden van de Theologische Academies.

Aangenomen mag worden dat de DECR zich ook bemoeit met de aan de Theologische Academie van Leningrad studerende buitenlanders. Een indicatie daarvoor is het feit dat in maart 1984 I.A. KRYLOV in orthodox-kerkelijke tijdschriften niet alleen werd genoemd als Staf lid van de DECR-Onderafdeling Leningrad, maar ook als wvd. Hoofd van de Faculteit voor Buitenlandse Studenten aan deze Academie.

3. De Afdeling Uitgeverijen

Een ander belangrijk onderdeel van het Moskouse Patriarchaatsapparaat is de door Aartsbisschop PITRIM van Volokolamsk geleide, 170 medewerkers tellende Afdeling Uitgeverijen, die zowel actief is binnen de Sovjet Unie zelf als ook in het buitenland.

Op het nationale vlak verzorgt zij de geschriften, die de Russisch-orthodox priester voor zijn bediening nodig heeft. In een interview in maart 1985 in het weekblad van de Sovjetambassade in Nederland (Informatie Bulletin, 2/3/'85, p. 19-22) noemt PITIRIM zelf in dit verband de Bijbel, die in 1983 voor de vijfde keer sinds 1945 is verschenen in een weinig indrukwekkende oplage van 75.000 exemplaren, de Kerkkalender, het Priesterlijk Handboek en de

serie Theologische Studies, waarin geschreven wordt over dogmatiek, moraaltheologie, kerkgeschiedenis en kerkelijke kunst. Daarnaast noemt hij het Tijdschrift van het Moskouse Patriarchaat, dat maandelijks in het russisch en in het engels verschijnt in een oplage van 20 a 25.000 exemplaren. Dit tijdschrift brengt berichten over kerkelijke mutaties, artikelen op theologisch terrein en doet in een aparte rubriek verslag van de vredesactiviteiten, waarbij de Russisch Orthodoxe Kerk is betrokken. In deze rubriek zijn - aldus PITIRIM - sinds daarmee in 1949 is begonnen "... meer dan 2500 stukken gepubliceerd, waaronder ruim duizend bijdragen en referaten, bijna duizend officiële documenten en ongeveer vijfhonderd mededelingen over de deelname van de Russisch Orthodoxe Kerk aan vredesconferenties en bijeenkomsten, zowel in Sovjet Unie als daarbuiten".

Door middel van dit Tijdschrift van het Moskouse Patriarchaat presenteert de ROK zich ook in het buitenland. De russische uitgave daarvan wordt naar afnemers in 35 landen gestuurd, de engelstalige versie naar abonnees in 54 landen. Onbekend is echter om hoeveel exemplaren het daarbij in totaal gaat.

Behalve het Tijdschrift van het Moskouse Patriarchaat verschijnen ook periodieken als Stimme der Orthodoxie en Le Messenger, die worden uitgebracht door resp. het Centraal en het Westeuropees Exarchaat en waarvan de hoofdredacteuren ondergeschikt zijn aan de Afdeling Uitgeverijen in Moskou. De inhoud van deze bladen komt in grote lijnen overeen met het in Moskou verschijnende tijdschrift, hoewel er natuurlijk ook aandacht wordt geschonken aan typische Exarchaatsactiviteiten.

De Afdeling van PITIRIM beperkt zich niet tot deze activiteiten, maar is ook werkzaam op het terrein van andere media. De Aartsbisschop zegt daarover in zijn interview van maart 1985: "Wij maken films die kijkers in Groot-Brittannië, Griekenland, Denemarken, India, Italië, Canada, Noorwegen, de V.S., Frankrijk, de Bondsrepubliek Duitsland, Finland en Zweden hebben gezien. Wij namen deel aan drie internationale christelijke televisieweken: in 1979 in Stockholm, in 1980 in Amsterdam en in 1983 in Dublin. Filmstudio's onder staatsbeheer in de Sovjet Unie maken films in opdracht van ons en volgens onze scenario's. We hebben ook in samenwerking met buitenlandse televisiestations een aantal films gemaakt". Daarmee lijken de taken van de Afdeling Uitgeverijen zo ongeveer aangegeven: de voorlichting in woord en beeld over de ROK en haar activiteiten. Daarin past ook de organisatie van tentoonstellingen in het buitenland, waarnaar in recente uitgaven van het Tijdschrift van het Moskouse Patriarchaat enige malen is verwezen.

De vredesactiviteiten van de ROK nemen in een en ander een belangrijke plaats in. Op dit terrein en op het terrein van het "wederzijds begrip tussen de volkeren", aldus PITIRIM in zijn interview, "werken wij schouder aan schouder met de wereldlijke journalisten, die naar overtuiging atheïst zijn... In deze aangelegenheid mag niemand zich afzijdig houden en onverschillig blijven". Maar daartoe blijft het niet beperkt, want elders doet de Aartsbisschop een uitspraak die erop wijst dat er ook sprake is van een soort mobiliserende functie. Hij stelt namelijk dat "... de Kerk ... zich ... heel bewust (is) van het feit dat de welvaart van ons land, een normaal en gelukkig bestaan van het volk door nauwgezet werk van iedereen wordt gewaarborgd. Zij brengt de gelovigen, mede door onze uitgaven, op het pad van eerlijke en consciëntieuze arbeid...". Dit impliceert dat de Afdeling Uitgeverijen, zowel nationaal als internationaal, niet alleen een voorlichtende maar ook een propagandataak te vervullen heeft.

Slotopmerking.

De Afdeling Uitgeverijen van Aartsbisschop PITIRIM van Volokolamsk, de Kanselarij onder Metropoliet ALEKSIY van Tallin en de Afdeling Externe Betrekkingen, geleid door Metropoliet FILARET van Minsk, zijn - met hun taken op het terrein van de propaganda, het algemene beheer (met daarbij de contacten met de Raad voor Religieuze Aangelegenheden) en de buitenlandse contacten - de belangrijkste onderdelen van het Patriarchaatsapparaat. Activiteiten van deze afdelingen hebben - soms meer, soms minder duidelijk - hun invloed tot over de grenzen van de Sovjet Unie.

Onbesproken bleven de Economische Afdeling, die het beheer heeft over enige ROK-bedrijven die religieuze voorwerpen fabriceren, het Onderwijscomite en het Pensioencomite, omdat ervan uitgegaan wordt dat deze slechts een interne functie te vervullen hebben en hun invloed naar het buitenland toe niet of nauwelijks merkbaar zal zijn.

Onbesproken bleef ook de relatie tussen de ROK en het KGB, die binnen de kerken opereert en deze controleert via de Vijfde Directie van haar Vijfde Hoofddirectoraat. Deze directie - aldus John BARRON* - probeert alle gelovigen te identificeren en ervoor te zorgen dat de ROK en alle andere kerken ten dienste staan van de Sovjetpolitiek**. Zij plaatst KGB-officieren binnen de kerkelijke hiërarchie en recruteert betrouwbare geestelijken als agent. Dat laatste werd onderschreven in een uit 1980 daterend bericht, waarin een KGB-defector meedeelde dat hij de toenmalige Metropoliet NIKOLAI in de Sovjet Unie persoonlijk had gekend en dat deze een van zijn informanten was geweest.

Uiteraard zijn de KGB-activiteiten mbt. de kerken overwegend defensief van aard, maar dit sluit niet uit dat het KGB geen gebruik zal maken van ROK-functionarissen als het gaat om meer offensieve zaken. Daarbij hoeft alleen al maar gedacht te worden aan het leveren van materiaal voor het opstellen van profielen van personen met wie zij tijdens verblijf in het buitenland in contact zijn gekomen. Dit is op zich niets bijzonders, want hetzelfde wordt gevraagd van bv. medewerkers van de Instituten van de Academie van Wetenschappen, die regelmatig buitenlanders ontmoeten.

*John BARRON, KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents, Reader's Digest Press, New-York, 1974, pg. 84.

**Veel van deze activiteiten worden ontplooid via de Raad voor Religieuze Aangelegenheden, waarin nogal wat gepensioneerde KGB-officieren schijnen te zijn geplaatst.

LIST OF ABBREVIATIONS

CEC	Conference of European Churches
CPC	Christian Peace Conference
DECR	Department External Church Relations
EYCE	Ecumenical Youth Council in Europe
G2W	Glaube in der Zweiten Welt
IPC	International Preparatory Committee
JMP	Journal of the Moscow Patriarchate
LTA	Leningrad Theological Academy
LTS	Leningrad Theological Seminary
MTA	Moscow Theological Academy
MTS	Moscow Theological Seminary
ND	Neues Deutschland
OTS	Odessa Theological Seminary
SCDP	Soviet Committee for the Defense of Peace
SdO	Stimme der Orthodoxie
SOD	Union of Soviet Societies for Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries
YB78	Yearbook of the Orthodox Church, 1978 Edition